

מבט על, גיליון 789, 26 בינואר 2016

פיגועי התאבדות ברחבי העולם – 2015

דריה שיטרית, עינב יוגב ויורם שוייצר

בשני העשורים האחרונים הפכו פיגועי התאבדות לדפוס פעולה בולט ברפרטואר של ארגוני טרור בכלל ושל ארגונים סלפים-ג'יהאדיסטים בפרט. במהלך 2015 בוצעו כל פיגועי ההתאבדות, למעט בודדים, בידי ארגוני טרור המזוהים עם זרם זה. למרות שפיגועי התאבדות מהווים אחוז קטן בלבד מכלל פעולותיהם של ארגוני הטרור, מספרם ופיזורם הגיאוגרפי גדל במהלך השנים. השימוש הגובר בפיגועי התאבדות נובע מקטלניותם הגבוהה, וכן מיתרונם בביסוס ההרתעה ודימוי העוצמה של הארגונים המבצעים, המפגינים כך לעיני כל את נכונותם של פעיליהם להקרבה עצמית אולטימטיבית, למען הגשמת המטרות שבשמן הם פועלים.

פיגועי התאבדות נכללים בספירה המתבצעת במכון למחקרי ביטחון לאומי באורח שוטף על סמך שני מקורות בלתי תלויים, תוך מודעות לכך שדיווחים לא-מעטים מופצים על ידי ארגונים, המבקשים להאדיר את נפח פעילותם, ולכן דיווחים לא מאומתים אינם נכללים בסטטיסטיקה. בנוסף, יצוין שמתקפה משולבת על מספר יעדים במקביל נספרת כאירוע אחד. עקרונות אלה הנחו את ספירת פיגועי ההתאבדות שהתרחשו במהלך 2015 ברחבי העולם – כ-4,452, שבוצעו על ידי כ-735 מחבלים ומחבלות ב-22 מדינות. בפיגועים אלה נגרם מותם של כ-4,370 בני אדם.

נתון זה מצביע אמנם על ירידה של כ-24 אחוזים לעומת נתוני 2014, שהייתה שנה עמוסה בתחום זה – 592 פיגועים, שבוצעו בידי 937 מחבלים ב-16 מדינות, וגרמו למותם של כ-4,400 בני אדם – אך הוא מלמד, כי פיגועי ההתאבדות בשנת 2015 היו קטלניים יותר מאלה שבוצעו בשנה הקודמת. אשר לירידה המספרית בשנת 2015, מקורה בעיקר בהפחתה הניכרת שחלה בפעילות בתחום זה בעיראק ובאפגניסטן – שתי המדינות העיקריות, שבהן בוצעו רוב הפיגועים בשנים קודמות. מנגד, ב-2015 חלה עליה בולטת בפיגועי ההתאבדות שבוצעו באפריקה, בעיקר בניגריה, וכן בכמה משכנותיה.

מגמות עיקריות:

- המזרח התיכון נותר זירת הפעילות המרכזית לפעילות טרור המתאבדים. ב-2015 בוצעו במדינות האזור כ-207 פיגועי התאבדות בידי 452 מחבלים מתאבדים. הירידה במספר הפיגועים בשנה הנסקרת – כ-44 אחוזים לעומת השנה הקודמת, שבה נרשמו באזור 370 פיגועים – נבעה בעיקר מירידה במספר הפיגועים בעיראק (115 ב-2015 לעומת 271 ב-2014), תימן (13 לעומת 29, בהתאמה) ולבנון (3 לעומת 13, בהתאמה). בסוריה, לעומת זאת, המגמה נותרה יציבה (39 לעומת 41). עליה במספר הפיגועים נרשמה במצרים (12 לעומת 4) ובלוב (13 לעומת 11).
- ביבשת אפריקה חלה במהלך 2015 עלייה של כ-157 אחוזים בהיקף פיגועי ההתאבדות, מרביתם בוצעו בניגריה על ידי ארגון 'ויליאת מערב אפריקה' (שילוב של 'בוקו חראם' ו'אנצארו'), שהיה אחראי ל-122 פיגועים, שבוצעו על ידי 213 מחבלים. 96 מהפיגועים בוצעו בניגריה (לעומת 32 פיגועים ב-2014) והשאר בקמרון (13), צ'אד (8) וניז'ר (5). ניתן להסביר עלייה זו כתגובת נגד של הארגון למתקפת הקואליציה של המדינות האפריקאיות נגדו, אשר הביאה לצמצום ניכר בשטחים שבשליטתו, וכן כתגובה להכרזת המלחמה מצד הנשיא החדש מוחמדו בוחארי (פברואר 2015) ששם לו למטרה את הבסת הארגון. במקביל פעל השנה באפריקה גם ארגון 'א-שבאב' הסומלי, המשתיך למערכת הבריתות של אל-קאעדה, אשר היה אחראי ל-18 פיגועי התאבדות (לעומת 19 בשנה הקודמת).
- ב-2015 חלה עליה ניכרת בפיגועים שבוצעו על ידי נשים: כ-70 פיגועים בוצעו על ידי 124 נשים, מתוכם כ-66 מטעם ארגון 'ויליאת אפריקה' (בוקו חראם) ו-'אנצארו' על ידי 120 נשים, מתוכם 35 ילדות-נערות (בהשוואה ל-2014, אז בוצעו 13 פיגועי נשים בלבד). נתון זה שיקף

במיוחד את העלייה הדרמטית בפיגועי נשים בניגריה (50) וקמרון (11). בציאד בוצעו שלושה פיגועים, בניז'ר שניים, וארבעה פיגועים נוספים בוצעו בידי מתאבדות בסומליה, טורקיה, אפגניסטן והודו.

- שחקנית בולטת בתחום הטרור בכלל וטרור המתאבדים בפרט במהלך 2015, הייתה 'המדינה האסלאמית', שהייתה אחראית ישירות ובעקיפין לכ- 174 פיגועים. מתוכם, היא נטלה אחריות ל-75 פיגועים ו-74 נוספים, שהתרחשו בעיקר בעיראק ובסוריה, מיוחסים לה למרות שלא הצהירה על אחריות לביצועם. יצוין, כי 134 פיגועי התאבדות נוספים בוצעו על ידי שותפיה של 'המדינה האסלאמית' בניגריה ('וליאט מערב אפריקה') ובמצרים ('וליאט סיני').
- ירידה חלה במספר פיגועי ההתאבדות בשתי זירות מרכזיות בדרום אסיה – אפגניסטן ופקיסטן. באפגניסטן בוצעו ב-2015 69 פיגועים על ידי 96 מתאבדים, לעומת 124 בשנה הקודמת (ירידה של 44 אחוזים). נראה, כי נסיגת רוב הכוחות האמריקנים מאפגניסטן הובילה את ארגון הטאליבן האפגאני למקד מאמצים בכיבוש שטחים באזורים אסטרטגיים, על חשבון התקפות טרור, ובכללן פיגועי התאבדות בערים. גם בפקיסטן חלה ירידה במספר פיגועי ההתאבדות: ב-2015 בוצעו במדינה זו 24 פיגועים על ידי 31 מתאבדים, לעומת 36 פיגועים ב-2014 (ירידה של 33 אחוזים).

התרחשויות בולטות בהקשר זה, שנרשמה ב-2015, הייתה ביצוע מספר פיגועי התאבדות באירופה. הדרמטית שבהם, הייתה מתקפת הטרור שבוצעה בפריס ב-13 בנובמבר, בידי שבעה מתאבדים שרצחו 130 בני אדם ופצעו מאות. המתקפה בוצעה בידי 'המדינה האסלאמית', בעיקר באמצעות אזרחים צרפתיים ובלגים ממוצא מוסלמי, ששבו לאירופה לאחר שהתגייסו לשורותיה והוכשרו על ידה. בנוסף, 'המדינה האסלאמית' ביצעה בטורקיה שלושה פיגועי התאבדות (מתוך סך כל החמישה שבוצעו במדינה זו ב-2015). הקטלני שבהם – 103 אזרחים הרוגים – כוון נגד פעילים פרו-כורדיים.

לסיכום, ניתן לקבוע כי פיגועי ההתאבדות ממשיכים להוות אמצעי לחימה פונקציונלי וסמלי כאחד, בידי ארגוני טרור רבים וגדולים מהזרם הסלפי-ג'יהאדיסטי, הפועלים ברחבי העולם, ומסתמנת מגמה של התפשטותו למדינות חדשות. במוקד הפעלת המתאבדים ניצבים הארגונים, המזדהים עם רעיון הג'יהאד העולמי, ואשר ברובם הזדהו בעבר עם אל-קאעדה וכיום הם מזדהים עם 'המדינה האסלאמית'.

משום שהמערכה המתנהלת מול גורמי ג'יהאד בתוך מדינות במזרח התיכון, באפריקה וגם באירופה, היא בעיצומה ומתגברת, במזרח התיכון ניצבת מול גורמים אלה קואליציה בינלאומית רחבה, ועימותים בין-עדתיים ובין סיעות אסלאמיות, בעיקר במזרח התיכון, מחריפים אף הם, ניתן להעריך (בזהירות המתבקשת), כי טרור המתאבדים ימשיך להיות חלק משמעותי מבין שיטות הפעולה הנקוטות במסגרת המאבקים הללו. מספר המתאבדים ופיגועי ההתאבדות יקבע על פי תוצאת המשואה, שמצדה האחד יכולותיהם של הארגונים השונים, הנוקטים בשיטת לוחמה זו, ומצדה האחר נחישותם ויכולתם של כוחות הביטחון והמודיעין של המדינות המותקפות לסכלם.

אשר לישראל, גם בשנת 2015, היא לא היוותה מטרה בולטת לניסיונות לביצוע פיגועי התאבדות. עיקר מתקפות הטרור נגד אזרחיה בוצע בידי סכינאים, נהגים דורסים וחוליות יורים. גם ניסיונות בודדים וספורדיים לבצע פיגועי התאבדות נבלמו באבם. אולם, בין אם יימשך העימות האלים בין ישראל לפלסטינים, אשר הוצת בסתיו 2015, ובין אם ייחלש, ניסיונות להסלים את המאבק או לעוררו מחדש באמצעות פיגועי התאבדות ראוותניים, עלולים להתרחש. לצד זאת, קיים איום ברור ומפורש מצד גורמי ג'יהאד סלפי, המזוהים עם 'המדינה האסלאמית' ועם אל-קאעדה לבצע פיגועי טרור נגד ישראל – ובכלל זה גם פיגועי התאבדות מגבולותיה וברחבי העולם.

תודה לטלי רוטשילד, סמדר שאול, נועה זלצמן, אב ברא"ס, אביעד מנדלבאום, קרן אברויה ואפיק ברק, מתמחים בתכנית לטרור ומלחמה בעצימות נמוכה, על תרומתם לאיסוף הנתונים.